

Список використаної літератури

1. Бандурка А. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монография / А. М. Бандурка, Л. М. Давиденко. – Харьков : Основа, 2003. – 368 с.
2. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах. – М. : БЕК, 1999. – 368 с.
3. Адміністративне право України : підруч. для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. В. Багуцький, В. М. Паращук та ін. ; [за ред. Ю. П. Битяка]. – Х. : Право, 2000. – 520 с.
4. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права / І. П. Голосніченко. – К. : Вища шк., 1991. – 207 с.
5. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник / [за заг. ред. І. П. Голосніченка, Я. Ю. Кондратьєва]. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 177 с.
6. Курс кримінології: Загальна частина : підручник : у 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; [за заг. ред. О. М. Джужі]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
7. Еропкин М. И. Административно-правовая охрана общественного порядка / М. И. Еропкин, Л. Л. Попов. – М. : Лениздат, 1973. – 328 с.
8. Административное право / [под ред. Л. Л. Попова]. – М. : Юристъ, 2002. – 699 с.
9. Профилактика правонарушений : учеб.-метод. пособие / [науч. ред. И. В. Сундууров, А. К. Мишин]. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 84 с.
10. Андреева О. Б. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень у сучасних умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право та процес; фінансове право» / О. Б. Андреева. – Х., 1999. – 165 с.
11. Про нормативне забезпечення організаційно-штатної роботи : наказ МВС України від 25 лют. 2004 р. № 190. – К. : МВС України, 2004. – 174 с.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122.

Надійшла до редколегії 11.11.2010

**ТИХОНЕНКО Л. К ВОПРОСУ О ПРОФИЛАКТИКЕ ПРАВОНАРУШЕНИЙ
В СИСТЕМЕ МИЛИЦИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Рассмотрены возможные пути усовершенствования работы субъектов предупреждения правонарушений в системе милиции общественной безопасности.

**TYKHONENKO L. TO THE QUESTION ABOUT CRIME PREVENTION
IN THE PUBLIC SECURITY POLICE**

The possible ways of crime prevention in the public security police are viewed.

УДК 343.1(477):340.13

А. А. КОВАЛЬ,

старший викладач кафедри кримінального процесу

Херсонського юридичного інституту

Харківського національного університету внутрішніх справ

**ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ
ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ**

Розглянуто причини та наслідки недотримання вимог техніки формування кримінально-процесуальних норм.

Проведення в Україні судово-правової реформи потребує суттєвого оновлення кримінально-процесуального законодавства, у зв'язку з чим значний інтерес становлять саме проблеми формування кримінально-процесуальних норм. Тільки неухильне додержання правил, прийомів, способів, методів та засобів юридичної техніки надасть змогу створювати кримінально-процесуальні норми, які б відповідали су-

часним вимогам та забезпечили їх правильне застосування. Порушення даного процесу призводить до виникнення негативних, а тому й небажаних, наслідків. Їх аналіз має важливе пізнавальне значення. Окреслених питань певною мірою торкалися у своїх працях Л. М. Лобойко, Е. Г. Лук'янова, П. А. Лупинська, О. В. Капліна, В. Ю. Кузьминова, А. В. Смирнов, М. С. Строгович тощо, але проблема недотримання вимог

юридичної техніки при формуванні кримінально-процесуальних норм залишається актуальною. **Метою** даної статті є визначення наслідків порушень застосування техніки формування кримінально-процесуальних норм та їх критичний аналіз на прикладах окремих статей закону.

Суперечності між кримінально-процесуальними нормами, стилістичні помилки, відсутність роз'яснення термінів, калькування, прогалини в праві, суперечності між кримінально-процесуальними нормами, кримінально-правовими та нормами інших законів – усі ці недоліки призводять до певних негативних наслідків, а саме: неоднозначного (неправильного) тлумачення кримінально-процесуальних норм, неправильного застосування кримінально-процесуальної норми, помилок у прийнятті рішень, порушень процесуальних строків, порушень при складанні протоколів, порушень прав суб'єктів кримінального процесу тощо.

Розглянемо кожний із наслідків окремо.

1. Неоднозначне (неправильне) тлумачення кримінально-процесуальних норм. Для формування у слідчих, прокурорів і суддів «процесуальної» правосвідомості, а головне – для правильного застосування норм кримінально-процесуального права важливим є правильне розуміння термінів змісту. З'ясування змісту кримінально-процесуальної норми, як і будь-якої іншої, відбувається шляхом її тлумачення.

Тлумачення сприяє усуненню або пом'якшенню недоліків у формі нормативно-правових актів. Шляхом тлумачення можуть бути усунені недоліки у їх стилі. Під певним кутом зору тлумачення можна розглядати як своєрідне продовження юридичної техніки, спрямоване на вирішення тих самих завдань – забезпечити повноту і точність вираження волі, що міститься в актах, її повне розкриття та належну ефективну реалізацію. Тому **неоднозначне (неправильне) тлумачення є основним негативним наслідком, який тягне за собою виникнення усіх інших наслідків.**

Однак, на жаль, у правозастосовній практиці відомо багато прикладів неправильного тлумачення. Так, у ч. 4 ст. 100 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) «Нагляд прокурора за законністю порушення кримінальної справи» зазначено: «У разі безпідставної відмови в порушенні кримінальної справи слідчим або органом дізнання прокурор своєю постановою *скасовує постанову слідчого або органу дізнання і порушує справу*» (тут і далі курсив наш – А. К.) [1]. Очевидно, що в даному випадку прокурор повинен прийняти

відповідне рішення, відобразивши його у *постанові про скасування постанови про відмову в порушенні кримінальної справи і порушення кримінальної справи*. Однак прокурор К. Держинського району м. Харків, розглянувши матеріали перевірки заяви громадянки А. щодо крадіжки у неї мобільного телефону, яку було вчинено невідомим 7 вересня 2008 р. у кафе «Мрія», та постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, складену оперуповноваженим ВКР Держинського РВ ХМУ УМВС України в Харківській області Ш., прийняв правильне рішення про скасування даної постанови, відобразивши його в постанові про скасування постанови про відмову в порушенні кримінальної справи. Проте, як бачимо, рішення про одночасне порушення кримінальної справи він не прийняв, що суперечить вимогам ч. 4 ст. 100 КПК України. При інтерв'юванні прокурор К. відстоював свою точку зору, мотивувавши її посиланням на п. 2 ч. 1 ст. 227 КПК України «Повноваження прокурора по здійсненню нагляду за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства», а саме: «Здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, прокурор у межах своєї компетенції: 1)...; 2) *скасовує незаконні і необгрунтовані постанови слідчих та осіб, які провадять дізнання*» [1]. Крім того, прокурор К. зазначив, що в резолютивній частині своєї постанови про скасування постанови про відмову в порушенні кримінальної справи в одному з пунктів він вказав: «матеріали перевірки направити органу дізнання для додаткової перевірки», посилаючись на ч. 4 ст. 97(1) КПК України. Питання про порушення строків у даному випадку інтерв'юваний взагалі залишив без відповіді.

Як свідчать результати анкетування 126 працівників органів дізнання¹, випадки прийняття подібних рішень непоодинокі. Так, 75,4 % респондентів заявили, що стосовно постанов про відмови в порушенні кримінальних справ у підрозділах, де вони працюють, прокурорами приймаються такі рішення. Цікавим є той факт, що всі без винятку анкетовані в силу відомих причин схвалюють усталену практику.

¹ Працівники секторів кримінального розшуку, державної служби боротьби з економічними злочинами, дільничні інспектори міліції, штатні дізнавачі, які працюють в УМВС Харківської, Полтавської, Донецької, Дніпропетровської та Луганської областей, які навчаються в інституті заочного та дистанційного навчання працівників ОВС ХНУВС.

Варто звернути увагу на те, що неправильне (хибне) тлумачення тут пов'язане з тим, що норма, передбачена ст. 227 КПК України, має загальний характер, а ч. 4 ст. 100 КПК належить до спеціальних норм. Прокурор у такому випадку повинен застосовувати саме спеціальну норму відповідно до існуючого правила про конкуренцію правових норм: спеціальна норма має пріоритет над загальною. Крім того, в описаній ситуації прокурор є правозастосувачем, який порушує правила юридичної техніки і тим самим не забезпечує повноту і точність вираження волі законодавця.

Обмежитися звинуваченням правозастосувача в неправильному тлумаченні буде неправильним. Якщо виникають подібні труднощі, «корінь зла» необхідно шукати і в нормі, яка створена з наявними порушеннями. На наш погляд, під час формування ст. 227 КПК України було порушено правила і прийоми юридичної техніки, що призвело до неправильно обраного способу формування даної норми. Якщо в кримінальному процесі України існують дві окремі стадії – стадія порушення кримінальної справи і стадія досудового розслідування, цілком логічним було б сформулювати у КПК України дві окремих статті щодо нагляду прокурора за законністю відповідно на стадіях порушення кримінальної справи і досудового розслідування. Ці статті повинні містити в собі спеціальні норми, а не норми загального характеру хоча б тому, що кримінальне судочинство має процедурний характер і норми, які його забезпечують, повинні бути відповідними. Повноваження прокурора щодо здійснення нагляду за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства у КПК України повинні бути розмежовані чітко за стадіями. Розглянемо зміст п. 1 ч. 1 ст. 227 КПК України: «вимагає від органів дізнання і досудового слідства для перевірки кримінальні справи, документи, матеріали та інші відомості про вчинені злочини, хід дізнання, досудового слідства і встановлення осіб, які вчинили злочини; перевіряє не менш як один раз на місяць виконання вимог закону про приймання, реєстрацію і вирішення заяв та повідомлень про вчинені або ті, що готуються, злочини». Як бачимо, два цілком різних повноваження поєднані в одному пункті, порушено системність норм, логічність та послідовність викладу. На нашу думку, повноваження прокурора щодо перевірки виконання вимог закону про приймання заяв необхідно перенести до ст. 100 КПК, яку слід структурувати шляхом пунктування.

2. Неправильне застосування норми. Недоліки у формуванні кримінально-процесуальних норм призводять не тільки до неоднозначного тлумачення, але й до їх неправильного застосування. В ракурсі проблеми, що розглядається, цілком слушно дослідити пункти 1 і 2 ч. 1 ст. 6 КПК. Перша умова відмови в порушенні кримінальної справи – відсутність події злочину, друга – відсутність складу злочину. Вивчення архівних матеріалів перевірок заяв про злочини, щодо яких було прийнято рішення про відмову в порушенні кримінальних справ, дозволило виявити випадки неправильного застосування даної кримінально-процесуальної норми. Так, оперуповноважений ВКР Суворовського ВМ ХМВ УМВС України в Херсонській області Л. прийняв рішення про відмову в порушенні кримінальної справи на підставі п. 2 ст. 6 КПК за таких обставин. Громадянка С. звернулася до Суворовського ВМ із заявою про крадіжку в неї джинсів громадянкою М., яка є колишньою подругою брата заявниці. У ході перевірки заяви було встановлено, що джинси подарував М. саме брат заявниці. Оперуповноважений мотивував своє рішення тим, що в діях громадянки М. відсутні ознаки складу злочину, оскільки вона не знала, що ця річ належить С. Фактично ж тут взагалі відсутня подія злочину, оскільки мала місце не крадіжка, а непорозуміння між родичами. Таким чином, слід було б відмовити в порушенні кримінальної справи на підставі п. 1 ст. 6 КПК України.

Норму було неправильно застосовано через нерозрізнення оперуповноваженим події та складу. Зауважимо, що подія злочину є елементом складу злочину (а саме елементом об'єктивної сторони). Не випадково у ст. 64 «Обставини, що підлягають доказуванню» закріплено, що підлягає доказуванню подія злочину, до якої належать час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину [1]. На нашу думку, пункти 1 і 2 ст. 6 КПК необхідно об'єднати, оскільки подія злочину охоплюється поняттям складу злочину.

3. Помилки у прийнятті рішень. Одним із проявів процесуальної форми є правило про те, щоб усі процесуальні дії і прийняті рішення були письмово закріплені в певних актах – процесуальних документах. Основну групу процесуальних документів становлять *рішення* – правозастосовні акти, які містять відповіді на правові питання, що виникають під час провадження у справі, і владні приписи про правові дії [2, с. 37]. Вони можуть виражатись у формі

постанови, подання, доручення, обвинувально-го висновку, ухвали, вироку.

Нами встановлено, що в ході розслідування кримінальних справ слідчі припускаються помилок і порушень при обранні й застосуванні запобіжних заходів. Вивчення більш ніж 200 кримінальних справ², які знаходилися на останньому етапі стадії досудового розслідування в різних регіонах країни і наданих по закінченні проходження виробничої практики (стажування) курсантами і слухачами Харківського національного університету внутрішніх справ, дозволило дійти наступних висновків:

I. Практичні працівники у 86 % справ не вказують у відповідних постановах підстав для обрання того чи іншого запобіжного заходу, а заміняють їх, як правило, обставинами, які повинні враховуватися в ході прийняття даного рішення. Так, наприклад, при обранні підписки про невиїзд замість обов'язкової фрази «може ухилитися від слідства» у постановах про обрання даного запобіжного заходу постійно вказується «характеризується позитивно, має постійне місце проживання».

II. Відомо, що обрання запобіжного заходу не має обов'язкового характеру. Закон встановлює, що за відсутності підстав, які викликають необхідність застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця проживання. Однак серед вивчених кримінальних справ тільки у трьох наявні вказані письмові зобов'язання, що свідчить про те, що дізнавачі і слідчі повсякчасно застосовують запобіжний захід – підписку про невиїзд – тоді, коли необхідно було б обмежитися зобов'язанням про явку.

III. Обрання запобіжного заходу стосовно підозрюваного обґрунтовано вважається винятком із загальних правил. При цьому йому повинно бути пред'явлено обвинувачення не пізніше 10 діб з моменту застосування запобіжного заходу. Якщо у цей строк обвинувачення не буде пред'явлено, запобіжний захід скасовують. Декілька останніх років у діяльності слідчих органів внутрішніх справ Харківської, Донецької,

Дніпропетровської та деяких інших областей в одній кримінальній справі стосовно одного й того самого підозрюваного двічі виносилися постанова про обрання запобіжного заходу протягом 20-ти діб. Це робиться в тому випадку, якщо слідчий не зміг своєчасно винести постанову про притягнення як обвинуваченого і не пред'явив підозрюваному обвинувачення [3]. Начальники слідчих відділів і прокурори не реагують на дані порушення через відсутність у КПК вказівки щодо заборони застосування двічі одного й того самого запобіжного заходу до одного й того самого підозрюваного.

Така ситуація є наслідком порушення правил формування кримінально-процесуальних норм, у результаті чого підстави і порядок застосування запобіжних заходів сформульовані розпливчасто і неконкретно. На наш погляд, для уникнення таких порушень необхідно: по-перше, визначити загальні і спеціальні підстави застосування запобіжних заходів; по-друге, положення щодо порядку обрання запобіжних заходів розташувати на початку глави; по-третє, до порядку включити норму щодо заборони застосування одного й того самого запобіжного заходу двічі до того самого підозрюваного (обвинуваченого).

4. Порушення при складанні протоколів. Протоколи становлять другу (після рішень) групу процесуальних документів. Їх можна класифікувати на: протоколи слідчих дій; протоколи судових дій; протоколи, в яких відображається діяльність органів дізнання, слідчого, прокурора і суду, пов'язані з фіксацією оперативно-розшукових заходів (ч. 2 ст. 65 КПК), процесуальних дій з ознайомлення учасників процесу з правами і обов'язками (статті 21, 46, 106, КПК України), з матеріалами кримінальної справи (статті 217–218 КПК України), з прийнятим рішенням (ч. 3 ст. 140 КПК України) тощо. Однак у п. 20 ст. 32 КПК України чомусь вказано, що «протокол – документ про проведення слідчих і судових дій, про їх зміст і наслідки» [1]. Як бачимо, третю групу протоколів законодавець залишив без уваги.

Слід також зауважити, що в діючому кримінально-процесуальному законодавстві не належну увагу приділено також оформленню документів кримінального судочинства. Норми КПК України переважно встановлюють їх типову структуру, а також вказують на найбільш важливі елементи їх змісту. Іноді в КПК України навіть не вказуються назви процесуальних

²Автором було вивчено 250 архівних кримінальних справ, які були надані курсантами за результатами проходження стажування ХНУВС, та 100 кримінальних справ у Суворовському і Комсомольському районних судах м. Херсон за період з 2005 по 2010 р.

документів (не кажучи вже про їх структуру і зміст), у складанні яких виникає необхідність в органів і посадових осіб, котрі здійснюють кримінально-процесуальне провадження. Це призводить до невпорядкованості та неоднорідності їх складання особами, у провадженні яких знаходяться кримінальні справи.

Кожна процесуальна дія, виконана під час досудового розслідування, повинна бути належним способом зафіксована в протоколі. Недотримання цієї вимоги є порушенням кримінально-процесуального закону і може потягти скасування прийнятих рішень у кримінальній справі. Відповідно до правил ч. 1 ст. 65 КПК України доказами у кримінальній справі можуть бути будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [1]. Проте ті або інші відомості є доказами в справі тільки за умови, що вони отримані у встановленому законом порядку з джерел, зазначених у ч. 2 ст. 65 КПК України. Протокол стає процесуальним джерелом доказової інформації для суб'єктів кримінального процесу в момент його остаточного оформлення та на наступних етапах руху кримінальної справи. За певних процесуальних умов він є самостійним джерелом доказів (статті 292-1, 301 КПК України). Посадові особи, які проводять кримінальний процес, не можуть користуватися жодними іншими засобами закріплення зібраних доказів, крім тих, що названі в ст. 65 КПК України [6, с. 93].

У даному контексті слід згадати протокол, передбачений ч. 3 ст. 140 КПК України «про пред'явлення обвинувачення, роз'яснення його суті і вручення копії постанови про притягнення як обвинуваченого слідчий складає протокол» [1]. Дана частина була введена в 2001 р., і сьогодні, по проходженні майже 10 років, можна з упевненістю сказати, що розглядуваний протокол не «прижився»³. Практика свідчить, що в абсолютній більшості кримінальних справ (82 %) даний протокол складають із порушеннями навіть у самій назві. Наприклад, із 100 вивчених кримінальних справ у 63 цей протокол називається «протокол вручення копії постанови про притягнення як обвинуваченого». Природно, що зрештою це призводить

до порушення прав обвинуваченого, тобто йому не роз'яснюють суті пред'явленого обвинувачення (більш детально про це йтиметься нижче).

5. Порушення процесуальних строків. Прагнення України вступити до Ради Європи зобов'язує нас дотримуватися Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод, прийнятий у 1950 р. Стаття 6 Конвенції говорить: «Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, на справедливий публічний розгляд справи – в межах розумних строків – незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону» [4]. Як бачимо, Європейська Конвенція поряд із вимогами про справедливий розгляд називає право громадянина на пред'явлення йому кримінального обвинувачення у розумний строк. Ще більшої актуальності дане питання набуває у зв'язку з тим, що чинним КПК України не досить повно і чітко регулюються процесуальні строки.

Так, у КПК України взагалі відсутні строки виконання органом дізнання доручень слідчого. У зв'язку з цим виникають труднощі при взаємодії слідчих з органами дізнання. Як приклад наведемо таку життєву ситуацію. Слідчий Суворовського ВМ ХМВ УМВС України в Херсонській області К. дав доручення оперуповноваженому В. про виконання оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення місця перебування викрадених речей, протягом 10 днів. Оперуповноважений відповів, що у КПК України строк виконання доручення не передбачений, а тому він виконає його по можливості. На це слідчий зауважив, що строк виконання доручення закріплений у наказі МВС № 160 від 31 березня 2008 р. «Про організацію діяльності органів досудового слідства Міністерства внутрішніх справ України» [5]. Але оперуповноважений зауважив, що цей наказ стосується діяльності органів досудового слідства, а не дізнання. Тому, на наш погляд, така прогалина підлягає заповненню шляхом визначення у КПК строку виконання доручення слідчого органом дізнання.

Аналогічна ситуація виникає і зі строками проведення експертиз, які відсутні у чинному КПК України. Експертизи проводяться експертно-криміналістичними центрами Міністерства внутрішніх справ, експертними службами міністерства юстиції та установами Міністерства охорони здоров'я. Організація і строки провадження експертиз встановлюють відомчими наказами перерахованих міністерств. На наш погляд, абсурдним є той факт, що підстави та

³ 260 опитаних слідчих ОВС одногослоно заявили, що вважають протокол непотрібним, зайвим.

порядок призначення експертизи визначається КПК, а строки – відомчими наказами.

Варто вказати, що недостатньо врегульованим залишається і питання продовження строків досудового слідства, наприклад, відсутній строк надання прокуророві постанови слідчого про порушення клопотання про продовження строків досудового слідства. Справедливо було б норму, якою встановлюються строки досудового слідства, побудувати за прикладом норми, якою регулюється порядок продовження строків тримання під вартою (ст. 165-3 КПК України).

6. Порушення прав суб'єктів кримінального процесу. Повага до прав, свобод, честі та гідності особи є одним із найважливіших загальноприйнятих людством пріоритетів демократичної держави. В останні роки у кримінальному судочинстві дедалі більше уваги приділяється проблемі дотримання прав суб'єктів кримінального процесу⁴. Кримінальний процес як діяльність наскрізь «пронизаний» заходами примусу. Їх застосування, як ми вже зазначали, тісно пов'язане з утиском прав і свобод осіб, причому незаконним.

Розглянемо, наприклад, центральну фігуру кримінального судочинства – обвинуваченого. Його процесуальний статус був і залишається предметом дискусій практиків і вчених. Це й не дивно, адже у ст. 43 КПК України, яка називається «Обвинувачений та його права», наведено всього десять його прав, в основному загального характеру. Насправді конкретних прав у цього учасника процесу набагато більше. Тому в теорії кримінального процесу існує поняття «додаткові права обвинуваченого». Вони регламентуються іншими статтями КПК, наприклад право обвинуваченого при провадженні впізнання зайняти будь-яке місце серед інших осіб, що пред'являються (ст. 174 КПК України).

Слід відзначити, що існують права обвинуваченого, з яких випливають інші його права.

⁴ Учасники процесу є найбільш вразливою в даному плані групою суб'єктів.

Наприклад, обвинувачений має право відводу експерта за наявності обставин, передбачених законом. У той же час не встановлено право обвинуваченого знати, хто саме буде проводити експертизу. Таким чином, в обвинуваченого виникає право на отримання відомостей про експерта.

Права обвинуваченого, передбачені у зв'язку з проведенням такої важливої слідчої дії, як експертиза, у ст. 43 КПК України взагалі не вказані. Тим не менше закон наділяє обвинуваченого широкими повноваженнями, які забезпечують йому можливість здійснювати захист своїх законних прав і інтересів при призначенні і провадженні експертизи. Перелік означених прав міститься в окремій нормі – ст. 197 «Права обвинуваченого при призначенні і провадженні експертизи», які сприяють всебічності, повноті і об'єктивності експертизи [3]. Крім того, аналіз норм, закріплених у статтях 199, 205, 200, 201 та главі 18 КПК України дозволяє дійти висновку, що кожна процесуальна дія слідчого (прокурора, суду) щодо призначення та проведення експертизи кореспондують обвинуваченому цілу низку прав. Проте варто відзначити, що більшість останніх має «прихований» вигляд, тобто прямо не зазначена, але впливає зі змісту норми. Таким чином, повноцінно реалізовувати свої права обвинувачений не має можливості, адже він з ними не обізнаний. На нашу думку, під час розроблення і прийняття нового КПК України законодавцю доцільно зосередити в одній статті або окремих статтях кожної із глав закону права обвинуваченого, що стосуються того чи іншого інституту, реалізація котрих можлива на конкретному етапі чи стадії кримінального процесу.

Таким чином, пізнання причин і наслідків має велике практичне значення. Вивчаючи причини виникнення явищ і процесів та наслідків, які настають у зв'язку з цим, людина отримує можливість впливати на них, штучно відтворювати їх, спонукати їх появу або, навпаки, запобігати їх виникненню.

Список використаної літератури

1. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-05>.
2. Уголовный процесс : учеб. для вузов / под общ. ред. П. А. Лупинской. – М. : Юристъ, 1995. – 544 с.
3. Кузьминова В. Ю. Права обвиняемого при назначении и производстве экспертизы / В. Ю. Кузьминова // Сучасні проблеми, тенденції і перспективи розвитку криміналістики та судової експертизи : матеріали наук.-практ. конф. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. – С. 319–322.
4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004.

5. Про організацію діяльності органів досудового слідства Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС від 31 берез. 2008 р. № 160 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expertprava.ucoz.ru/Zakon/nakaz/1.rar>.

6. Бацько І. М. Протоколи слідчих дій як джерела доказів у кримінальному процесі : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09 / І. М. Бацько. – К., 2003. – 201 с.

Надійшла до редколегії 25.11.2010

КОВАЛЬ А. А. ПОСЛЕДСТВИЯ НЕСОБЛЮДЕНИЯ ТРЕБОВАНИЙ ФОРМИРОВАНИЯ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ НОРМ

Рассмотрены причины и последствия несоблюдения требований техники формирования уголовно-процессуальных норм.

KOVAL A. CONSEQUENCES OF FAILURE THE CRIMINAL AND PROCEDURAL RULES TECHNIQUE

Consequences of failure the criminal and procedural rules technique in the context of shortcomings disclosed when making data rules are considered.

УДК 343.1(477)

Т. Г. ФОМІНА,

ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕССУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Проаналізовано наукові погляди з питання щодо визначення системи кримінально-процесуальних гарантій та її складових елементів. Виділено два основних підходи з визначення вказаної системи та розглядаються наукові позиції їх прихильників. Сформульовано поняття системи кримінально-процесуальних гарантій.

У ст. 3 Конституції України закріплено пріоритет загальнолюдських цінностей та визначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У науковій літературі питання підвищення ефективності кримінального судочинства та забезпечення прав громадян, як правило, пов'язується з проблемою процесуальних гарантій. Залишаючись однією з важливих та актуальних у науці кримінального процесу, вона досліджується в різних аспектах і насамперед у контексті забезпечення встановлення істини в кримінальній справі та прав і законних інтересів осіб, які беруть у ній участь.

Окремі питання кримінально-процесуальних гарантій привертала увагу багатьох вчених, зокрема Ю. П. Аленіна, С. А. Альперта, М. В. Вітрука, Ю. М. Грошевого, В. С. Зеленецького, Т. В. Варфоломєєвої, Є. Ф. Куцовой, В. З. Лукашевича, І. Л. Петрухіна, М. М. Малярєнка, Є. Г. Мартинчика, М. М. Михеєнка, Я. О. Мотовиловкера, М. М. Полянського, В. М. Савицького, М. С. Строговича, В. П. Шибіка тощо.

Аналізуючи досягнутий рівень наукової розробленості цієї проблеми, слід відзначити, що найбільш дискусійним залишається питання щодо визначення системи кримінально-процесуальних гарантій. Це пов'язано з тим, що у наукових дослідженнях відсутня єдність думок про співвідношення гарантій правосуддя та гарантій прав особи. **Метою** даної статті є визначити поняття «система кримінально-процесуальних гарантій» та розкрити його зміст.

У науковій літературі існують різні точки зору щодо визначення системи процесуальних гарантій та її складових елементів. Умовно можна виділити два основних підходи. Прихильники першого зазначають, що гарантії прав особи та гарантії правосуддя співвідносяться як частина і ціле. Прихильники другого підходу в системі кримінально-процесуальних гарантій розглядають гарантії прав особи та гарантії правосуддя як окремі елементи вказаної системи, що не можуть бути ані протиставлені, ані ототожнені.

М. М. Полянський та В. І. Камінська зазначають, що необхідно встановити єдине поняття